

Elektronické informační zdroje

Financování a řízení komerčních EIZ

27. 9. 2019

Dnes nás čeká...

- Jak se EIZ financují?
- Kde vzít peníze a proč zakládáme konsorcia?
- Jaké jsou většinou licenční podmínky EIZ?
- Jak se hodnotí využívání EIZ a proč to dělat?
- Jak ošetřit, že nebudeme sankcionováni?
- Co se děje, když jsou EIZ moc drahé?

Financování EIZ

Kde se na EIZ berou peníze?

Financování EIZ

- Kvalitní informace jsou zboží.
- Tvorba kvalitních informací něco stojí.
- Vydavatelé a distributoři jsou komerční subjekty.
- S rozvojem internetu komplikace.
- Replikace dat je snadná.
- Objevují se nové cesty, jak zpoplatnit informace.

Základní modely plateb

1. data na nosiči = platba za kus
2. zpřístupnění v síti
 - databázová centra
 - intranet instituce
 - **klientská rozhraní**

Základní modely platby

- jednorázový nákup (*např. CD, DVD*)
- časově omezený přístup
 - na určitou dobu (měsíc, rok,...)
 - cena dle velikosti instituce a počtu potenciálních uživatelů nebo přístupů
 - počet souběžných přístupů
 - platba za archiv,
platba jen za omezený přístup (*např. kolekce*) apod.

Základní modely platby

- platba za využití
 - *pay-per-click, pay-as-you-go, pay-by-use*
 - platí se za stažení dokumentu nebo využití zdroje
 - mikroplatby; pro velké instituce nevýhodné
- nákup tištěné verze časopisu
 - on-line verze zdarma nebo se slevou
- nové modely platby za e-knihy
 - *Patron Driven Acquisition,...*

Kde se berou finance?

- z vlastních zdrojů instituce
- grant + spoluúčast instituce
- plně hrazeno z grantu

Typy licencí ELZ

- **institucionální licence**
 - › platná pro jednu instituci
- **konsorcionální licence**
 - › konsorcia více institucí
 - › rozdělení nákladů na pořízení e-zdroje
 - › v současnosti hodně využíváno
- **národní licence**
 - › celostátní, pro vybrané typy institucí
 - › LI (2000-2004), 1N (2005-2008),
[INFOZ](#) (2009-2011), 2012 OP VaVPI

Ceny za EIŽ

- stovky tisíc až miliony za rok
 - dle kvality a cenové politiky producenta
 - možnost vyjednávat
- meziroční nárůst 3-5%
- realizace nákupu
 - zprostředkovatelé – cena se navýší o provizi, kompletní servis a jednání s producentem na straně prostředníka (např. AiP, SUWECO, Medistyl...)
 - knihovna - odpadá provize, nutná znalost angličtiny, dovednost vyjednávat, umět hledat, časově náročné

CzechELib

- národní centrum pro pořizování, správu a využívání EIZ
- počátky v roce 2010 – diskuze o větší efektivitě nákupů
- snížení administrativy a posílení vyjednávací pozice
- obdobná centra v Estonsku, Finsku, Norsku nebo Řecku
- realizuje NTK, 2017-2022
- <https://www.czechelib.cz/cs/>

CzechELib | Co zajišťuje?

- výběr EIZ pro centrální podporu,
- realizaci výběrových řízení na dodavatele EIZ,
- sjednání licenčních smluv a vlastní nákup EIZ,
- podporu členským institucím při zpřístupnění a využívání pořízených EIZ,
- podporu členským institucím pro zpracování bibliometrických analýz,
- správu a vedení statistik využívání zdrojů.

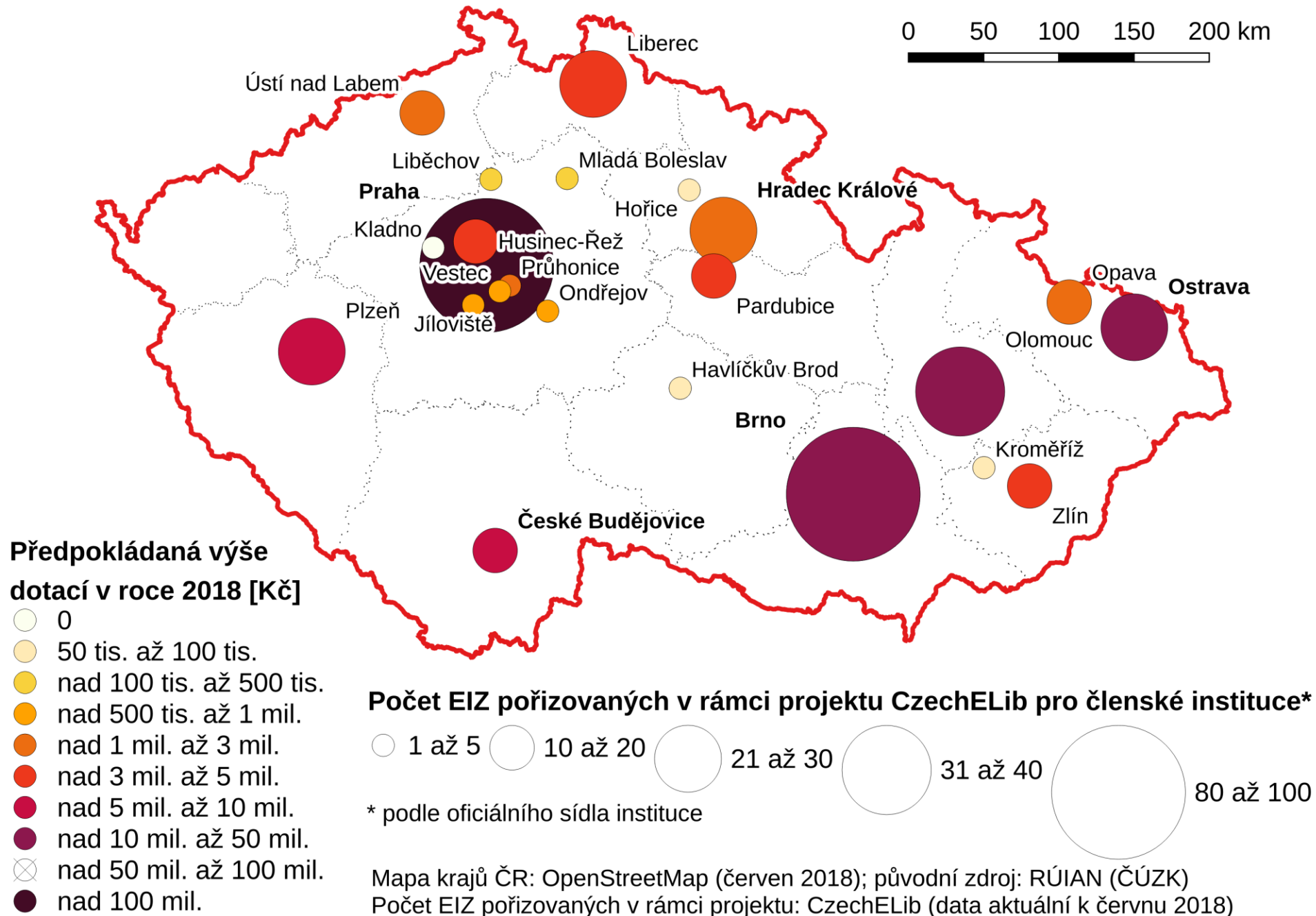
CzechELib | Pár nevýhod

- je to relativně velký kolos
- vyjednají to za vás X nevyjednáte si to sami
- čekáte na zájem ostatních členů

- Veronika Lolová - [Projekt CzechELib a jeho fungování v ČR](#)

CzechELib | Kolik je tam peněz?

- rozpočet přes 1,29 mld. Kč
- 90% věnováno podpoře nákupu EIZ
- licenční poplatky hrazeny pouze částečně (min. 50 %)
- zbytek dofinancován členy skrze přefakturaci

Předpokládaná výše dotací v roce 2018 [Kč]

- 0
- 50 tis. až 100 tis.
- nad 100 tis. až 500 tis.
- nad 500 tis. až 1 mil.
- nad 1 mil. až 3 mil.
- nad 3 mil. až 5 mil.
- nad 5 mil. až 10 mil.
- nad 10 mil. až 50 mil.
- ⊗ nad 50 mil. až 100 mil.
- nad 100 mil.

Počet EIZ pořizovaných v rámci projektu CzechELib pro členské instituce*

- 1 až 5
 - 10 až 20
 - 21 až 30
 - 31 až 40
 - 80 až 100
- * podle oficiálního sídla instituce

Mapa krajů ČR: OpenStreetMap (červen 2018); původní zdroj: RÚIAN (ČÚZK)
 Počet EIZ pořizovaných v rámci projektu: CzechELib (data aktuální k červnu 2018)

Řízení přístupu k EI2

Jak zajistit, že se ke zdrojům dostane jen ten, kdo má?

Řízení přístupu | Licenční podmínky

- Vždy specifické pro každý jeden zdroj.
- EIZ je pouze pro studenty a zaměstnance instituce.
- Využívat lze pro osobní potřebu (studium nebo výzkum).
- **Nesmí se hromadně stahovat!**
- **Nesmí se budovat lokální archivy!**
- **Nesmí se poskytovat data třetím stranám!**
- **Sankce:** zamezení přístupu nebo pokuta

Řízení přístupu | Kontrola vydavatelů

- monitoring přístupů
- monitoring stažených dat

Řízení přístupu | Jak ho řídit?

- Klasická varianta je **heslo**
 - › příliš se nepoužívá, jednoduché zneužití
 - › nutné generovat heslo pro každého uživatele
 - › někdy lze využít pro zkušební přístupy
 - › někdy kombinace s dalšími podmínkami (viz Naxos)
- Lepší varianta je **rozsah IP**
 - › řízení přístupu na úrovni univerzity, fakulty, pracoviště, PC
 - › nahlašuje se producentovi
 - › nejčastěji používaná varianta
 - › rozsah MU *147.251.*.**

Řízení přístupu | Vzdálený přístup

- Fyzicky v instituci na její síti není problém.
- Vzdálený přístup řeší přístup z domova.
- Fakticky jde o přidělení práv na určitou dobu.
- Existuje několik variant, jak zajistit VP.

Řízení přístupu | VP na MUNI

- **Proxy**

- nutno nastavit prohlížeč, vždy nutná autentizace
- složitější způsob, na úrovni fakult

- **EZproxy**

- jemnější nastavení práv, [spravuje OCLC](#)
- vznikla v době před pokročilejšími technologiemi

- **OpenVPN**

- vytvoření šifrovaného „tunelu“ mezi uživatelem a serverem
- PC klienta se tváří jako součást sítě instituce
- jednoduchá instalace a zprovoznění

Řízení přístupu | VP na MUNI

- **Shibboleth**

- *federated identity solution*, SSO (single sign-on)
- SAML; free a open source, spravuje [konsorcium](#)
- na MU pouze k vybraným zdrojům
- získává velkou podporu u producentů EIZ

- **Eduroam**

- podpora všech významných univerzit
- možnost připojit se k domovské síti [z jiné univerzity](#)
- práva přístupu ke zdrojům

Evaluace a výběr EIZ

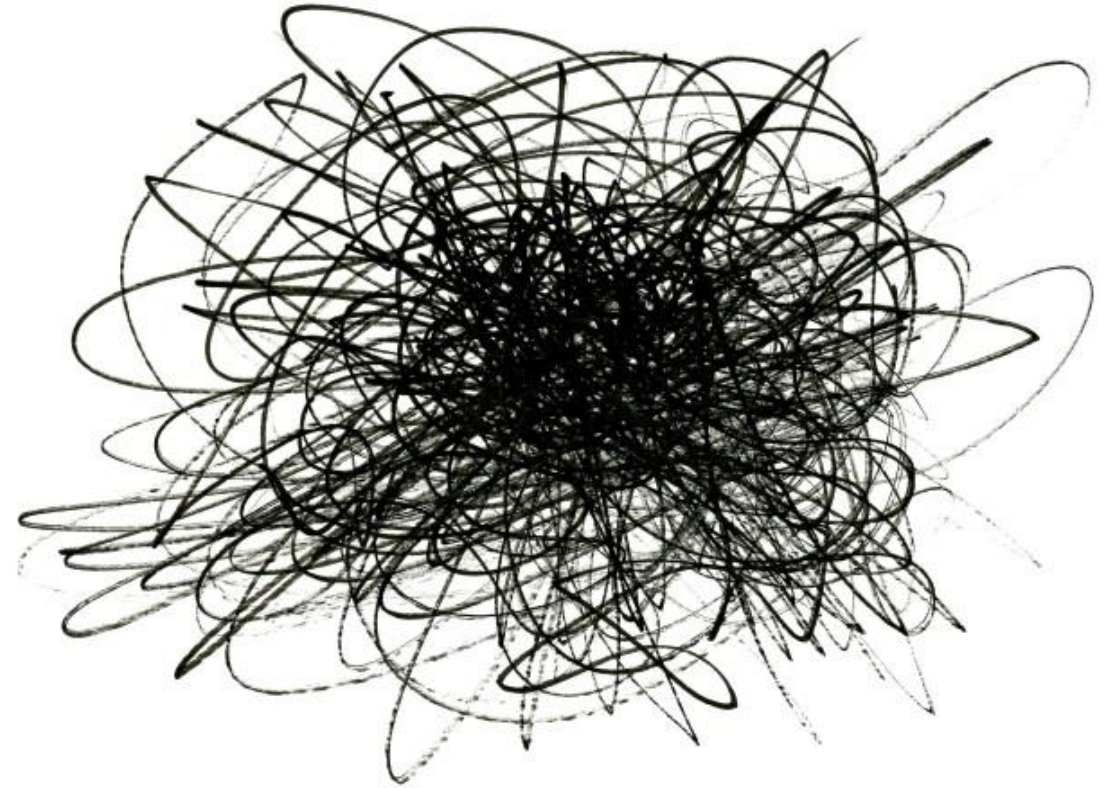
Na co brát ohled, když pořizujeme EIZ?
A jak pak hodnotit, že je někdo reálně využívá?

Jak pořizovat databáze

- ověřit si poptávku a zmapovat potřeby
- racionálně zhodnotit naše možnosti
 - počty přístupů, IP adres,...
- kontrolovat duplicity v různých DB
 - seznamy časopisů v databázích
 - kvalita nebo kvantita? - *mnohdy nemáme na výběr (bundling)*
- požadovat zkušební přístup
- preferovat trvalý archiv/nákup
- dostatečně zdroje propagovat, když už je máme
 - jak lze propagovat EIZ?

Evaluace využívání EIZ

- Proč je nutné provádět evaluaci EIZ?

Evaluace využívání EIZ

- Ceny jsou vysoké, evaluace je nutná.
- Metriky mají mnoho problémů.
- Jak to můžeme měřit?
- Kdo má nejlepší data?
- *Jenže jsme na trhu!*

Evaluace využívání EI2

- ARL eMeasures
- ICOLC Guidelines
- NISO Z39.7

- COUNTER
- SUSHI
- <https://www.projectcounter.org/>
- The COUNTER Code of Practice for Release 5

COUNTER | Co sjednocuje?

- typy reportů (časopisy, databáze, knihy)
- definice datových položek, formátů
- metody a frekvence doručování reportů
- *Např.: 'Total_Item_Requests': the total number of times the full text of a content item was downloaded or viewed.*
- <https://www.projectcounter.org/guides/>

COUNTER | Jaké to má výhody?

- Jednotnost na mezinárodní úrovni
- Porovnatelnost
- Možnost data automaticky vyhodnocovat a spojovat na úrovni konsorcií atp.
- Efektivní plánování
- Otevřený systém
- [COUNTER v chartě CzechELIbu](#)

Vědecké publikování

Proč jsou EIZ tak drahé a jaké debaty to vyvolává?
A co s tím?

AT A RECENT CONFERENCE IN CAMBRIDGE, I MET NATURE'S ONLINE PUBLISHING DIRECTOR, TIMO HANNAY.

YOU GUYS RUN MY COMICS ON YOUR WEBSITE.

WE DO?

IN HIS PRESENTATION, TIMO CANDIDLY DESCRIBES THE BUSINESS OF NATURE:

① BASICALLY, SCIENTISTS GIVE US THEIR WORK FOR FREE...

② ...THEN WE HAVE VOLUNTEER SCIENTISTS REVIEW IT FOR US FOR FREE...

③ ...THEN WE BUNDLE IT ALL UP AND SELL IT BACK TO THEM FOR A PROFIT.

IT SOUNDS OUTRAGEOUS, BUT SCIENTISTS WILL DO IT BECAUSE THEY WANT TO BE PUBLISHED.

WE CAN CHARGE WHATEVER WE WANT. IT'S ESSENTIALLY A MONOPOLY,

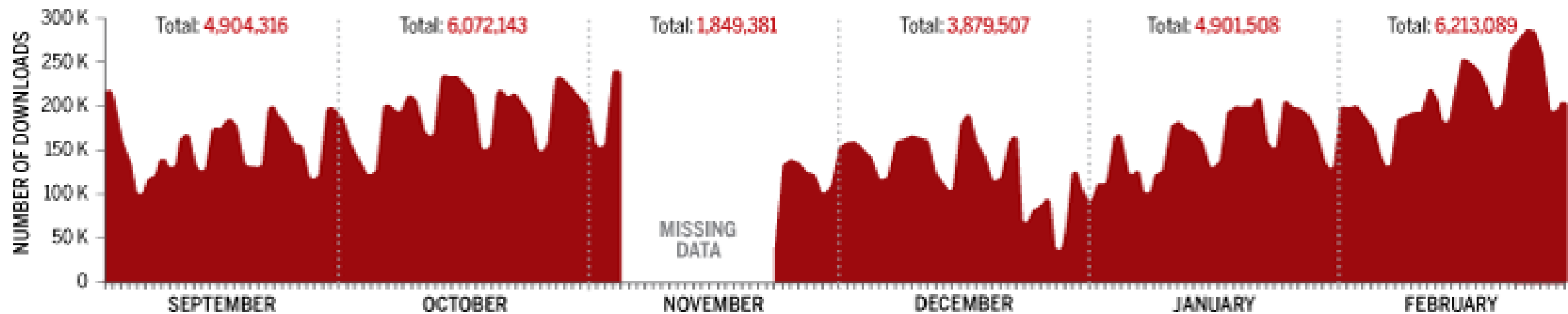
JORGE CHAM © 2009

Aktuální stav

- Velká část výzkumů se platí z daní.
- Vědecká kredibilita a kariéra závisí na publikování.
- Dominují komerční vydavatelské subjekty jako Elsevier nebo Wiley.
- Publikování v „jejich“ časopisech se považuje za nutné.
- Jejich náklady jsou dnes už relativně nízké (*internet, outsourcing...*).
- Často vlastní copyright na články.
- Většina článků je za paywallem, někdy až neskutečným!
- Přístup pro instituce stojí tolik, že zatěžuje i [nejprestižnější univerzity](#).
- Knihovny už často odmítají platit a zkouší vyjednávat.
- Mnohdy nastupují [drsné praktiky](#): bundling, odřezávání, podpora SOPA...
- Podporuje s Open Access (*Gates Foundation*)

Co to způsobuje?

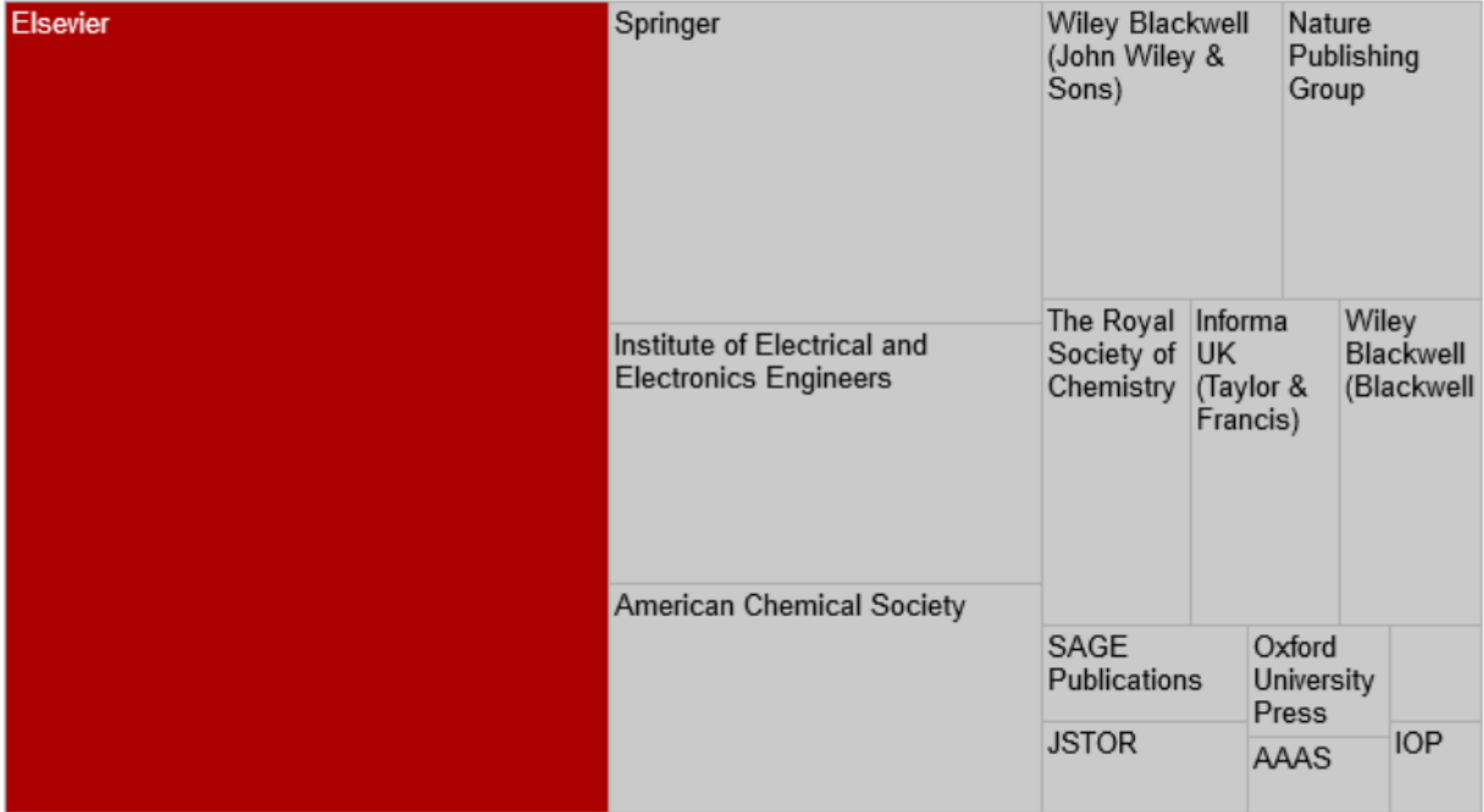
- #ICanHazPDF
- Alexandra Elbakyan, *Science's Pirate Queen*
- SciHub a LibGen – jak to funguje?
- [Kdo to používá?](#)

Sci-Hub's most downloaded publishers

This analysis of 28 million Sci-Hub download requests identified publishers via their Cross-Ref DOIs, which do not reflect the Springer-Nature merger.

„*‘The numbers are just staggering,’* one senior executive at a major publisher told me upon learning the Sci-Hub statistics. *‘It suggests an almost complete failure to provide a path of access for these researchers.’* He works for a company that publishes some of the most heavily downloaded content on Sci-Hub and requested anonymity so he could speak candidly. [...] And for all the researchers at Western universities who use Sci-Hub instead, the anonymous publisher lays the blame on librarians for not making their online systems easier to use and educating their researchers. *‘I don’t think the issue is access—it’s the perception that access is difficult,’* he says.“

Bohannon, John. 2016. [Who's downloading pirated papers? Everyone.](#) Science AAAS.

„*I don't agree,*“ says Ivy Anderson, the director of collections for the California Digital Library in Oakland, which provides journal access to the 240,000 researchers of the University of California system. The authentication systems that university researchers must use to read subscription journals from off campus, and even sometimes on campus with personal computers, *,are there to enforce publisher restrictions,*“ she says.“

Bohannon, John. 2016. [Who's downloading pirated papers? Everyone.](#) Science AAAS.

V příštím díle uvidíte...

- Další významné komerční EIZ.
- Práce s nimi.
- Vyhledávání!

Mgr. Tomáš Marek
marek@kisk.cz